

Mateja Čoh Kladnik, **Koširjevi in Matjaževa vojska v Sevnici**. Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2022, 345 str.

V letu 2022 je pri Študijskem centru za narodno spravo izšla znanstvena monografija dr. Mateje Čoh Kladnik, *Koširjevi in Matjaževa vojska v Sevnici*. Avtorica se že vrsto let ukvarja z raziskovanjem delovanja ilegalnih skupin oz. *Matjaževe vojske* v Sloveniji in odnosa povojne oblasti do slednjih, o čemer priča obsežna monografija »*Za svobodo, kralja in domovino*«, *Ilegalne skupine v Sloveniji med letoma 1945 in 1950* iz leta 2010. Tokratna monografija je študija primera delovanja *Matjaževe vojske* in prizadevanj oblasti za njeno razbitje na mikro ravni. Po besedah avtorice je bila na začetku svojega raziskovanja omenjene tematike soočena z molkom ljudi, ki bi lahko na to temo spregovorili. »*Zato sem bila zelo vesela, ko se je oglasil gospod Jože Košir in povedal zgodbo o očetu Jožefu, ki je bil obsojen kot član organizacije Matjaževe vojske v Sevnici.*« (str. 5).

Po koncu druge svetovne vojne, med letoma 1945 in 1950 so v Sloveniji delovale ilegalne skupine, ki jih je povojna komunistična oblast imenovala *bande, tolpe, Matjaževa vojska* ali *Matjaževo gibanje*, ipd. Delovanje teh skupin je bila med drugim posledica nezadovoljstva ljudi z novo uvedenimi administrativnimi ukrepi oblasti. Kot v monografiji izpostavlja avtorica slednje ni bilo omejeno samo na območje Slovenije, ampak je bilo prisotno tudi na širšem jugoslovanskem območju. Cilj ilegalnih skupin naj bi bil s propagandnimi, političnimi in vojaškimi akcijami zrušiti povojno komunistično oblast v Jugoslaviji. Politična policija (Ozna/Udba) je po vojni odkrivala in spremljala delovanje teh skupin, vodila preiskovalne postopke in zaslišanja osumljenih članov ilegalnih skupin. Temu so sledili v letih 1946 in 1952 kazensko sodni procesi proti članom in podpornikom ilegalnih skupin, s katerimi je oblast med drugim preganjala dejanske in domnevne politične nasprotnike.

V pričujoči monografiji je skozi osebno zgodbo Jožefa Koširja in njegove družine predstavljena študija delovanja ilegalnih skupin na območju Sevnice. Avtorica je uvodoma predstavila nastanek in faze razvoja *Matjaževe vojske* v Sloveniji ter ukrepe politične policije zoper njih in sodne procese proti članom in podpornikom ilegalnih skupin v Sloveniji med letoma 1945 in 1950. Osrednjo temo monografije predstavlja študija delovanja ilegalnih skupin na lokalnem območju, in sicer na območju Sevnice in okolice. Avtorica je sprva prikazala začetke delovanja, člane in organiziranost *Matjaževe vojske* v Sevnici, kot je slednjo dojemala, obravnavala in predstavljala Udba. Na študiju primera je predstavljen preiskovalni

postopek proti članom in podpornikom sevniškega sestava Matjaževe vojske, od aretacij do zaključka zaslišanj osumljenцев. Opis dogajanja zasliševanj članov je zraven zapisnikov avtorica dopolnila s spomini obsojenega Jožefa Koširja na preiskovalni postopek. Skozi osebno izkušnjo protagonista je prikazan položaj osumljenih, ki so bili v preiskovalnem postopku soočeni s psihičnim in fizičnim nasiljem z namenom zagotovitve željenega cilja Udbe, t. j. priznanje osumljenih. V nadaljevanju je podrobno opisan in analiziran sodni proces proti sedmim članom sevniške organizacije Matjaževe vojske, ki se je odvil 9. decembra 1949 v Brežiškem gradu. Predstavljena je obtožnica, potek glavne obravnave, sodba in na koncu tudi izrečene kazni obravnavanim članom. Temu sledi prikaz prestajanja kazni in prizadevanj obsojenih za njihovo pomilostitev, kjer je avtorica ponovno v razlago vpeljala spomine g. Koširja. Podrobno je opisana protagonistova osebna izkušnja prestajanja kazni. V nadaljevanju je avtorica v monografijo vključila tudi proces proti podpornikom sevniške organizacije Matjaževe vojske, ki so bili večinoma najožji družinski člani obsojenih na Brežiškem procesu decembra 1949. Med njimi je v ospredje postavljena zgodba Marije Košir, žene g. Koširja, s čimer je prikazana celostna zgodba zakoncev. Posebno poglavje je v monografiji namenjeno posledicam, s katerimi se je soočala družina Košir po prestani kazni in hkrati orisuje stanje v tedanji družbi. Na zgodbi zakoncev je predstavljen proces obnove sodnih postopkov in sodne rehabilitacije političnih zapornikov, ki so se v Sloveniji začeli odvijati po osamosvojitvi države v devetdesetih letih. S tem je avtorica izpostavila dolgo trajajoč proces poprave krivic žrtvam represije povojne komunistične oblasti.

Monografija zraven raziskave Matjaževe vojske na območju Sevnice zajema tudi zapis spominov obsojenega Jožefa Koširja in pričevanje njegovega sina Jožeta Koširja. Bralec lahko prepozna sosledje dogodkov, ki so pred tem predstavljeni v delu, skozi posameznikovo intimno doživljanje in lahko hkrati s tem podoživi duh tedanjega časa z drugačne perspektive. Spomini g. Koširja opisujejo dogajanja od njegove aretacije in do premestitve v taborišče Žale. Gre za prepis rokopisa, kjer avtorica/urednica vsebinsko ni posegala v besedilo. Dodani so nekateri pravopisni popravki in dopolnitve za lažjo berljivost in razumevanje, ki so ustrezno označeni in razvidni kot poseg urednika v izvorno besedilo. Hkrati je avtorica v monografijo dodala zapis pričevanja Jožeta Koširja, ki so ga na Študijskem centru za narodno spravo posneli 21. januarja 2021 in je prav tako objavljen v nespremenjeni obliki.

Delo *Koširjevi in Matjaževa vojska v Sevnici* temelji na arhivskem gradivu, kot so zaporne knjige Centralnih zaporov Udbe v Ljubljani, dokumenti o ilegalnih skupinah v Sloveniji med letoma 1945 in 1950, kazenske evidence, dosjeji zapornikov, osebna dosjeja Slave Jaklič in Hilde Ferenčak. Izjemnega pomena so dokumenti in fotografsko gradivo iz osebnega arhiva Jožeta Koširja, predvsem spomini Jožefa Koširja in dokumenti za obnovo sodnih postopkov in rehabilitacij. V uvodnih besedah je avtorica izpostavila, da sta bila za začetek raziskovanja izhodiščna dokumenta – kazenska sodna spisa z brežiškega procesa 9. decembra 1949 in s procesa proti podpornikom ilegalnih skupin 24. maja 1950, na osnovi katerih je ob dodatnem arhivskem gradivu nastala natančna analiza in opis delo-

vanja ilegalnih skupin na območju Sevnice. Z veliko mero kritičnega vrednotenja virov je avtorica v raziskavo uspešno vpeljala osebno zgodbo zakoncev Košir in jo s tem postavila v širši zgodovinski kontekst ter pri tem ponovno opozorila na pretekle dogodke, ki so pomenili kršitve človekovih pravic in temeljnih svoboščin.

Znanstvena monografija dr. Mateje Čoh Kladnik, *Koširjevi in Matjaževa vojska v Sevnici* je vzorna študija raziskovanja lokalne zgodovine po drugi svetovni vojni in predvsem tematike, ki v slovenskem zgodovinopisju še naprej pušča odprta vrata nadaljnjim raziskavam. Študija se navezuje na širši kontekst raziskovanja tematike in hkrati dopolnjuje že obstoječe raziskave, k čemur so najverjetneje pripomogli tudi dolga leta zamolčani in naposled obujeni spomini. Tudi avtorica je v predgovoru izpostavila: »Želim si, da v prihodnje takšne in podobne zgodbe ne bi bile več skrite.« (str. 5).

*Petra Grabrovec*